

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV MITT, RAPPORT 2005:21

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Medeltida lämningar i kvarteret Kungsträdgården 31

Södermanland, Strängnäs stad,
Kvarteret Kungsträdgården 31, RAÄ 314

Annika Nordström

UV MITT, RAPPORT 2005:21

ARKEOLOGISK FÖRUNDERÖKNING

Medeltida lämningar i kvarteret Kungsträdgården 31

Södermanland, Strängnäs stad,

Kvarteret Kungsträdgården 31, RAÄ 314

Dnr 422-1873-2005

Annika Nordström

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Mitt

Instrumentvägen 19

126 53 Hägersten

Tel. 08-5191 8200

Fax 08-5191 8459

www.raa.se/uv

uvmitt@raa.se

© 2005 Riksantikvarieämbetet

UV Mitt, rapport 2005:21

ISSN 1403-9044

Kart- och ritmaterial Karlis Graufelds

Utskrift Birger Gustafsson Digital AB, Stockholm 2005

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L1999/3

Innehåll

Inledning	4
Antikvarisk bakgrund	4
Målsättning	4
Metod.....	5
Resultat	5
Tolkning.....	6
Sammanfattning.....	6
Referenser	7
Muntliga uppgifter	7
Administrativa uppgifter	7
 Bilaga. Schakt- och anläggningsbeskrivningar	8
 Figurer	
1. Stadsplan över Strängnäs med förundersökningsområdet markerat. Skala 1:3 000	9
2. Plan över Strängnäs som visar 1600-talets kvartersindelning, stadens jordar och dagens kvarter. Skala 1:4 000.....	10
3. Planritning över förundersökningsområdet. Skala 1:100	11
4. Kalibrerat ¹⁴ C-värde.....	12
 Tabeller	
1. Fyndtabell	5

Under två dagar i juni 2005 förundersöktes delar av kvarteret Kungsträdgården i Strängnäs. Det aktuella området har inte berörts av större undersökningar och den arkeologiska kunskapen är relativt begränsad i den här delen av staden.

Vid förundersökningen framkom kulturlager, en större grop med dumpat medeltida tegel, två stolphål samt en skärva svartgodskeramik, yngre rödgodskeramik och kritpipsfragment. Dessutom kunde kol från ett av stolphålen ¹⁴C-dateras till 1300-tal.

Inledning

Under ett par dagar i juni 2005 genomförde Riksantikvarieämbetet, avdelningen för arkeologiska undersökningar, UV Mitt, en förundersökning i korsningen Lektorsgatan–Sturegatan i Strängnäs (fig. 1). Detta skedde med anledning av att ett nytt bostadshus ska uppföras på platsen. Det aktuella förundersökningsområdet var cirka 200 m² stort och den undersökta ytan uppgick till ungefär 70 m². Vid undersökningen framkom kulturlager, en större grop med dumpat medeltida tegel, två stolphål samt en skärva svartgodskeramik, yngre rödgodskeramik och kritpipsfragment.

Antikvarisk bakgrund

Denna del av Strängnäs har inte varit utsatt för någon större exploatering. År 1978 genomfördes en undersökning i kvarteret Kungsträdgården 5 (Östmark 1978). Då undersöktes två schakt, ett parallellt med Gyllenhielmsgatan och ett i vinkel mot densamma. Inga bevarade kulturlager kunde iakttas vid detta tillfälle. Schakten togs dock upp i kvarterets nordligaste del, och bilden kan se helt annorlunda ut i andra änden av kvarteret. Under 2001 och 2002 genomfördes fjärrvärmeschaktningar i bl.a. Lektorsgatan, Sturegatan samt ett mindre schakt inne i kvarteret Kungsträdgården (Carlsson 2003). Sammantaget tyder dessa tidigare undersökningar på att kulturlagren i denna del av Strängnäs inte är av någon större dignitet. I och med att de flesta schakt drogs i redan befintliga ledningsschakt och att schaktdjupet inte översteg 0,7 meter kan man dock inte utesluta att det finns bevarade kulturlager inne i kvarteret. På den äldsta kartan över Strängnäs ingår detta område i vad som kallas stadens jordar (fig. 2). I den nyligen genomförda analysen av kunskapsläget i Strängnäs har man kunnat konstatera att det i Strängnäs till stor del saknas arkeologisk kunskap om kvarteren väster om domkyrkan och fram till Hospitalsgatan som utgjorde den medeltida strandlinjen. Detta område, som är en stor del av västra staden, får anses utgöra en vit fläck på den arkeologiska kartan. Det rör sig bl.a. om kvarteret Kungsträdgården. I kvarteren upp mot domkyrkoberget framträder visserligen berg i dagen, men det är viktigt att ta vara på varje tillfälle till möjlig arkeologisk dokumentation även om ingreppen är små (Beronius Jörpeland & Nordström, i manus). Även en liten undersökning som denna i kvarteret Kungsträdgården ger således intressant information som kan inlemmas i kunskapsuppbyggandet kring Strängnäs.

Målsättning

Förundersökningens övergripande målsättning var att ta reda på om det fanns bevarade kulturlager i kvarteret. I det fall sådana påträffades skulle dessa tidfästas och kvalitetsbedömas. Förundersökningens målsättning var enligt länsstyrelsens kravspecifikation att söka klargöra:

- Eventuella kulturlagers utbredning och tjocklek, förekomst av konstruktioner, fyndinnehåll och bevarandegrad.
- Eventuella strukturers datering.

- I vilken mån en särskild arkeologisk undersökning måste utföras av aktuella delar av fornlämning 314 innan byggnadsarbetena bör ske inom området.

Metod

För att få grepp om kulturlagrens status drogs inledningsvis ett schakt längs med hela det planerade husets längd, varefter ytterligare ett schakt grävdes i områdets västra del. Ett sammanbindande schakt grävdes mellan de två första för att följa specifika anläggningars utbredning (fig. 3). Med utgångspunkt i det mönster som framträdde maskin- och handgrävdes det fåtal anläggningarna som framkom i botten med kontextuell single context-metod. I övrigt plandokumenterades lager och anläggningar digitalt med totalstation, samt med skriftliga beskrivningar och digital fotografering.

Tabell 1. Fyndtabell.

<i>Fnr</i>	<i>Fyndkategori</i>	<i>Material</i>	<i>Sakord</i>	<i>Antal</i>	<i>Fragmenteringsgrad</i>	<i>Fyndstatus</i>	<i>Anmärkning</i>
1	Kritpipa	Vitbrännade lera	Huvud	1	Defekt	Rensfynd i schakt B	Del av huvud
2	Keramik	Keramik	Stengods	1	Defekt	Rensfynd i schakt B	
3	Glas	Glas	Flaska	1	Fragment	Rensfynd i schakt B	
4	Keramik	Keramik	Rödgods	1	Fragment	Rensfynd i schakt A	
5	Keramik	Keramik	Kärl	1	Fragment	Rensfynd i Schakt A	
6	Ben	Ben	Avfall	3	Fragment	I ruta 225	Kastad
7	Keramik	Keramik	Kärl	1	Fragment	I fyllning till stolphål	
8	Järn	Järn	Föremål	1	Defekt	I fyllning till stolphål	
9	Nöt	Organiskt material	Nöt	1	Fragment	Rensfynd i schakt A	
10	Bränd lera	Bränd lera	Lerklining	1	Fragment	Rensfynd i schakt A	

Resultat

Den undersökta ytan uppgick till cirka 70 m², och schaktet delades in i A, B och C enligt den ordning de grävdes (se figur 3). Schaktet var som djupast i A-delen (0,7 meter) medan C-delen endast var 0,4 meter djup (se bilaga 1). I samtliga delar fanns tre synliga lager. Det översta utgjordes av ett omrört lager (L1). Lager 2 tolkades som en äldre kulturpåverkad växthorisont och lager 3 utgjordes av orörd mark.

I hela schaktet påträffades enstaka skärvor yngre rödgods, ett kritpipsfragment och enstaka obrända ben.

Tre anläggningar påträffades, en större grop samt två stolphål. I den södra delen framkom vad som först uppfattades som ett tegelbemängt lager (A1). Hela lagrets utbredning kunde inte följas inom schaktet, i den södra delen fortsatte det utanför schaktkanten. Eftersom det inte fanns tid att handgräva hela lagret grävdes en 1×1 meter stor ruta (R1, se fig. 3) i dess norra kant. I den sydöstra delen maskingrävdes lagret och då visade det sig att det snarast rörde sig om en grop och inte ett lager. I groppen fanns bland annat delar av tegelstenar varav ett par var formtegel. Alla

stenarna var defekta och ojämnt brända. Storleken på teglet samt fynden av formtegel påvisar en medeltida datering

De två stolphålen fanns i schaktets sydvästra del (A2 och A3, se fig. 3 och bilaga). I A3 påträffades en skärva svartgods, ett järnföremål samt lite bränd lera. Dessutom insamlades ett ^{14}C -prov från anläggningen. I A2 påträffades inga fynd. Båda stolphålen var välgjorda med tätt inkilade stenar i skoningen.

Tolkning

Gropen som påträffades har använts för att dumpa felbränt tegel. Det går naturligtvis inte att säga exakt varifrån och till vad detta tegel kan ha använts, men en trolig tolkning är att det härrör från byggandet av domkyrkokomplexet. Man kan även tänka sig att det kan ha legat tegelugnar i närheten, något vi dock inte kunde belägga vid förundersökningen. Det fanns ingen direkt koppling mellan de två stolphålen och gropen, förutom att gropens fyllning även överlagrade stolphålet A3. Det talar möjligen emot att stolphålen skulle vara samtida med gropen, men om det har funnits tegelugnar i närheten så kan stolphålen ha ingått i en torklada för tegel. Stolphålen kan även vara en del av ett vanligt bostadshus, men det fanns inget i fyndmaterialet som indikerade att så skulle ha varit fallet, vilket naturligtvis inte innebär att det går att utesluta. Både skärvan av svartgodskeramik och kolet som ^{14}C -daterats kan bara datera själva fyllningen i stolphålen. Enligt Ulf Strucke, RAÄ, UV Mitt, bör inte kolet som daterades ha kommit från stolpen. ^{14}C -analysen gav en datering till 1300-talet (fig. 4), medan keramiken påvisar en tidigmedeltida datering. Även om dessa dateringar inte med säkerhet kan kopplas till den eventuella torkladan/huset är ^{14}C -dateingen mycket intressant med tanke på att det var under denna period som katedralen uppfördes.

Sammanfattning

Under två dagar i juni 2005 genomfördes en förundersökning i kvarteret Kungsträdgården i Strängnäs. Det har genomförts förhållandevis få undersökningar i denna del av Strängnäs tidigare. Vid undersökningen framkom kulturlager, en större grop med dumpat medeltida tegel, två stolphål samt en skärva svartgodskeramik, yngre rödgodskeramik och kritpipsfragment. Kol från ett av stolphålen ^{14}C -daterades till 1300-tal. Trots det relativt blygsamma resultatet har förundersökningen bidragit till förståelsen för hur denna del av staden utnyttjats under medeltid, och är ett exempel på hur viktiga de små undersökningarna kan vara för kunskapsuppbyggandet.

Referenser

- Beronius Jörpeland, L. & Nordström, A. Manuskript. Städernas kulturlager – värdering av ett hotat källmaterial. Värdering av urbana kulturlager i Nyköping och Strängnäs. Riksantikvarieämbetet. UV Mitt, rapport.
- Bäck, M. 2002. Stadsarkeologiskt register för Strängnäs stad. Otryckt rapport Länsstyrelsen i Sörmland.
- Carlsson, M. 2003. Vikingatida fynd i centrala Strängnäs. Riksantikvarieämbetet. UV Mitt, rapport 2003:27. Stockholm.
- Östmark, K. 1978. Arkeologisk undersökning på grund av nybebyggelse, Kv. Trädgården 5, Strängnäs. Södermanland. Riksantikvarieämbetet. Rapport i ATA.

Muntliga uppgifter

Ulf Strucke, Arkeolog och vedartsanalytiker, Riksantikvarieämbetet, UV Mitt.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-1873-2005.
Länsstyrelsens dnr: 431-875-2005.
Projektnummer: 1220472.
Undersökningstid: 20–21 juni 2005.
Projektgrupp: Annika Nordström och Lena Beronius Jörpeland.
Underkonsulter: –.
Exploateringsyta: 200 m².
Undersökt yta: 70 m².
Läge: Ekonomiska kartan, blad 10H 6d, edition 2 nov. 1980, x 6580000 y 1565000.
Koordinatsystem: Strängnäs stad.
Koordinater för undersökningsytans sydvästra hörn: x 69762, y 89372.
Höjdsystem: Rikets.
Dokumentationshandlingar som förvaras i Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA), RAÄ, Stockholm: CD med intrasis-projektet. 6 fotografier med Unr 4156_1–6 (inlämnade på CD).
Fynd: Fynd med Fnr 1–10 är inlämnade för fyndfördelning till Statens historiska museum (SHM).

Bilaga. Schakt- och anläggningsbeskrivningar

Schakt A

Schaktdjupet var cirka 0,7 meter. Tre lager kunde iakttas.

Lager 1 (under torven), bestod av brun, myllig silt (matjord) med en ganska homogen struktur. Fynden i lagret bestod av rikligt med tegelflis och en del yngre rödgodsskärvor. Tjockleken uppgick till cirka 0,4 meter.

Lager 2 bestod av brungrå silt, med inslag av lerfläckar och kolflis/bitlar. Lagret kan förmodligen tolkas som en äldre kulturpåverkad växthorisont. Tjockleken uppgick till cirka 0,2 meter.

Lager 3 utgjordes av gulbrun, siltig sand (orörd mark).

Schakt B

Schaktdjupet var cirka 0,65 meter. I övrigt var lagerföljden som A men den skillnaden att det var mer fläckvis lera och fläckvis silt/sand mot botten.

Schakt C

Schaktdjupet var cirka 0,4 meter. I övrigt var fyllning den samma som de ovan nämnda.

A1, grop med defekt tegel

Gropens storlek uppskattades till cirka 3 meter. Djupet var ungefär 1–1,5 meter. Fyllningen bestod av brungrå, siltig, fläckvis lerig, humös sand med kol och bränd lera samt enstaka skörbrända stenar. Hela gropens utbredning kunde inte följas inom schaktet, i den södra delen fortsatte det utanför schaktkanten.

A2, stenskott stolphål

Storleken var 0,7 meter i diameter och djupet cirka 0,5 meter. Stenskoningen bestod av 0,15–0,3 meter stora stenar. Innermåttet för själva stolpen var 0,3 meter. Fyllningen bestod av brungrå, sandig silt, med fläckar av kol och lera. I botten fanns gulbrun, siltig sand (orörd mark). Inga fynd påträffades i anläggningen.

A3, stenskott stolphål

Storleken var 0,75 meter i diameter och djupet cirka 0,4 meter. Stenarna var cirka 0,5 meter stora och innermåttet för stolpen var cirka 0,3 meter. Fyllningen bestod översta av lager A1 (som alltså överlagrade anläggningen) varefter gråbrun, sandig, kol- och lerfläckig silt vidtog. Det fanns även en del småsten mot botten. I denna anläggning påträffades en skärva svartgods, ett oformligt järnföremål samt lite bränd lera. Ett ¹⁴C-prov insamlades från anläggningen.

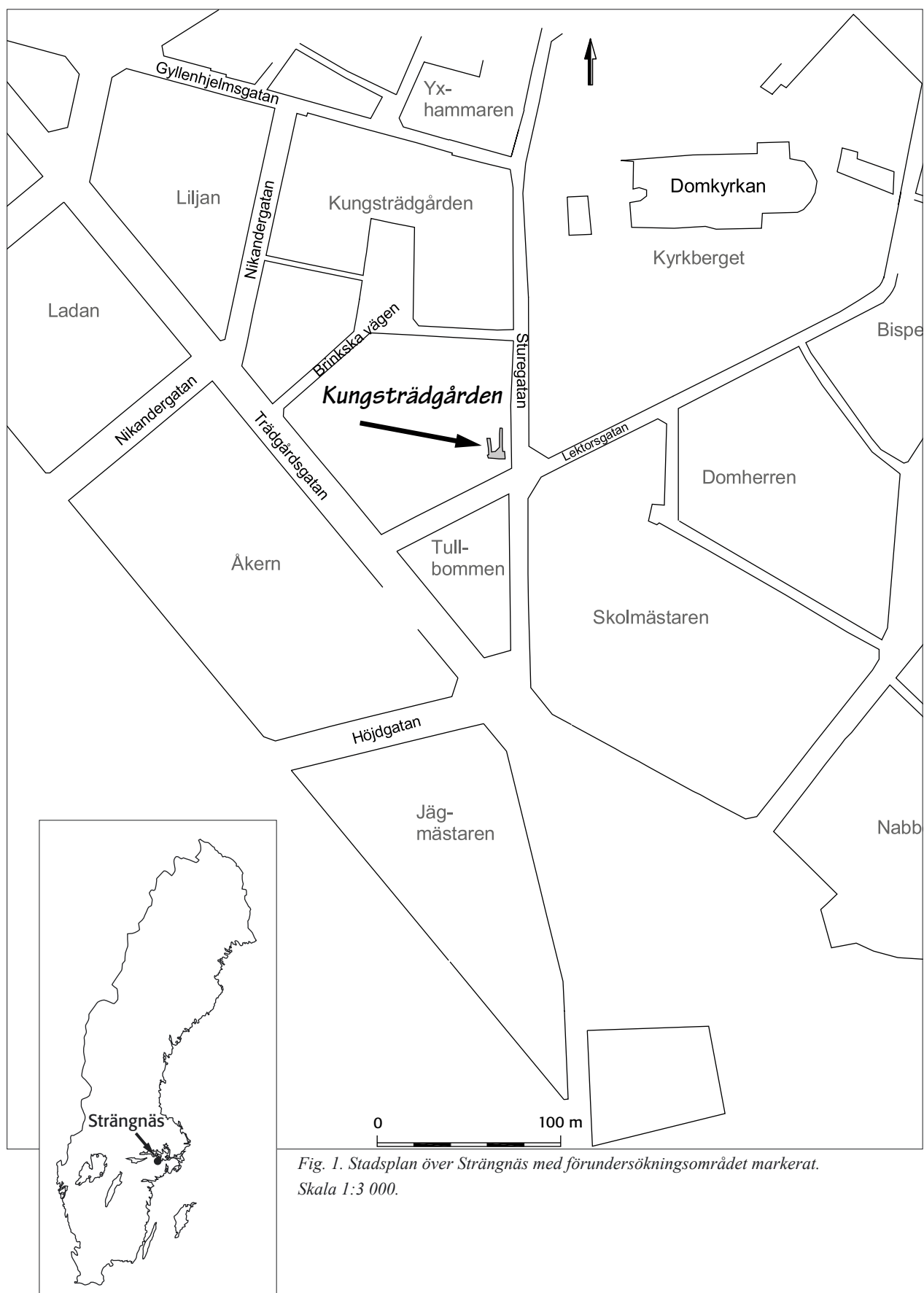

Fig. 1. Stadsplan över Strängnäs med förundersökningsområdet markerat.
Skala 1:3 000.

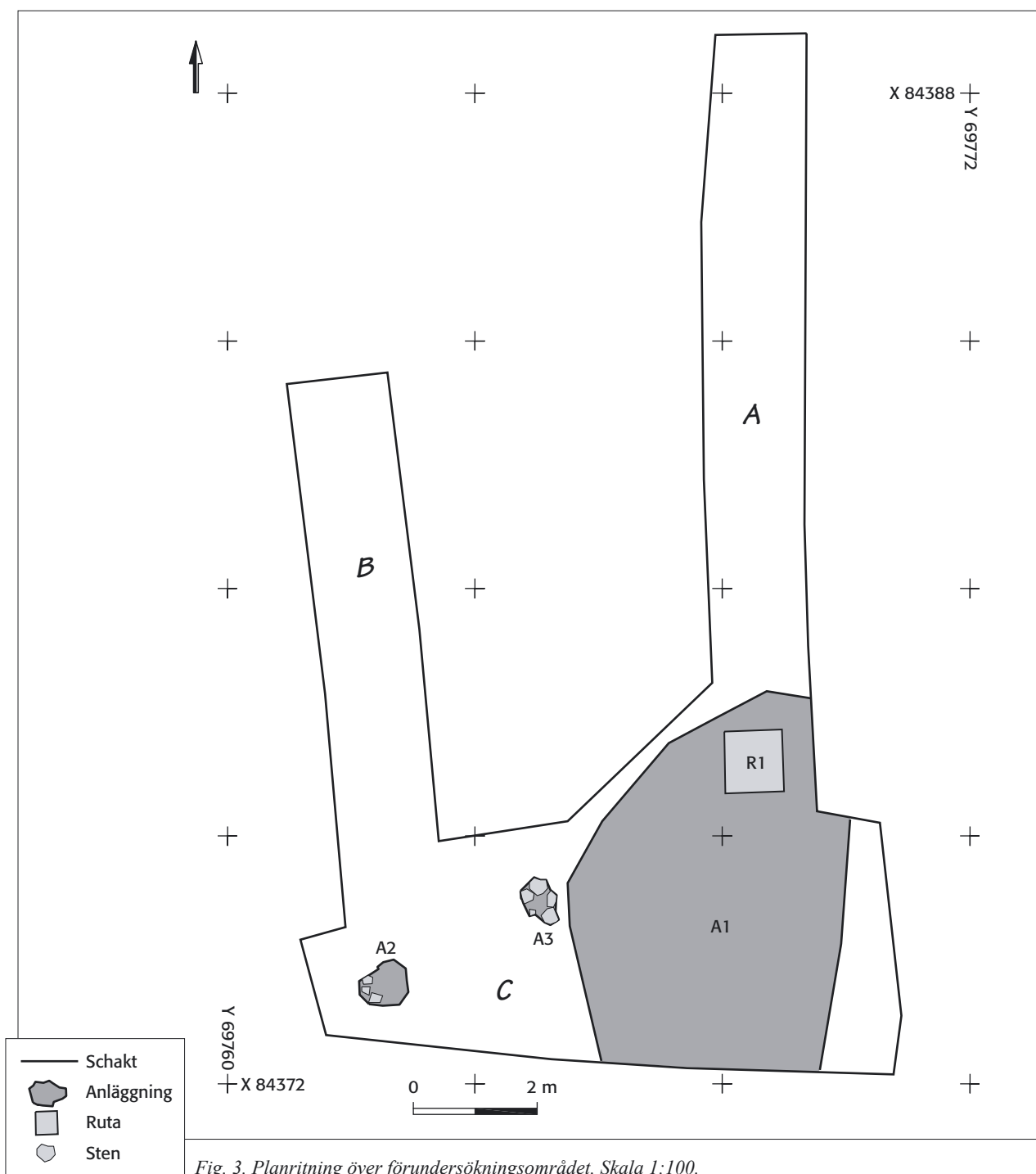

Fig. 3. Planritning över förundersökningsområdet. Skala 1:100.

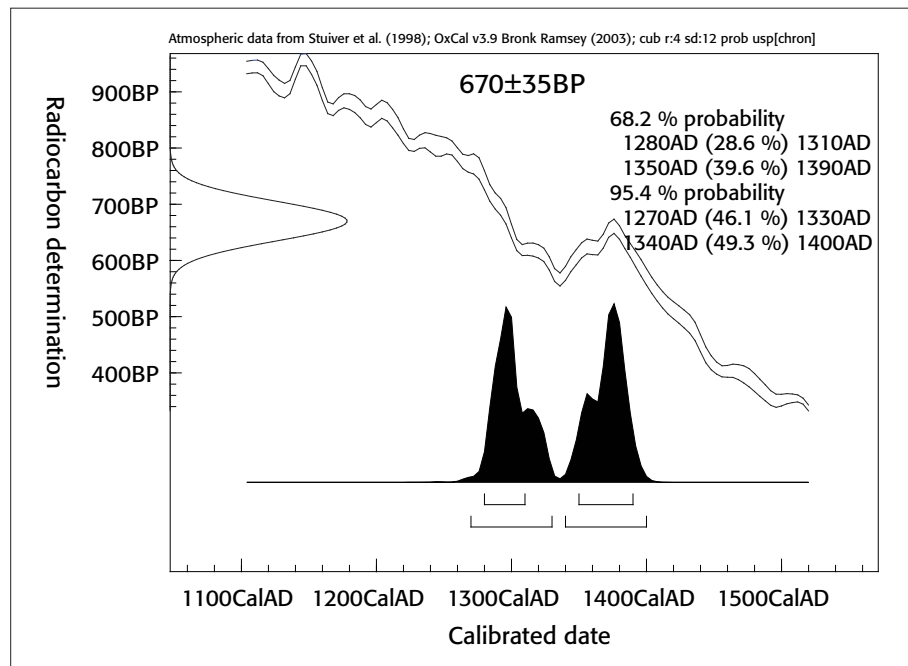

Fig. 4. Kalibrerat ^{14}C -värde.